

İradə AYTEL

Sabir Rüstəmxanlı yaradıcılığı ona görə bulaq suyu kimi içilir ki, onun dilində alınma (yad dillərdən gələn), parazit (heca qəfiyə xatirinə misraya yamayan təkhecalı) sözlərə, həllini tapmayan, bitkin olmayan cümlələrə, bədiyyətə və məntiqə söykənməyən misraya, altpapırsız və səssiz (ritmsiz) bəndə rast gəlmək olmur.

*Gecə günəş yatır, gözlərim yatmur,
Köksümə sancılan ağılıma batmur,
Daha çaylarımız danizə çatmur,
Dünyanın dərdini axıdır mənə!..*

Diqqət edin, dəniz ona görə böyük, əngindir ki, o, bütün kiçik çaylara qucaq açır. Buradan belə nəticəyə gəlinir, insan o zaman böyük olur ki, özündən kiçiklərə (rütbə, təbəqə, vəzifə və s.) qucaq açsın, qayğısına qalsın. Bax budur, yazarın qələbəsi: oxucuya öz etdirdiyi təbiiyyət, təlim, bilgi...

* * *

Sabir Rüstəmxanlıın sevgi şeirləri janrına, növünə, metafora, epitetlərinə görə çoxsaxəlidir.

*Sevgim o illərdən gələn qatardır,
Bircə kupesi var sənin adına.*

- deyəən şairin ömrün bahar çağı yazdığı şeirlərində tarix qeyd olunsada, payız şeirlərində yoxdur. Payız - şairin müdriklik çağının, əməyin bəhrəsindən zövq aldığı, gələcək nəsillərə örmək olduğu bir dövrdür ki, əzəli olduğu qədər əbədidir, zamansızdır. Və bu payız şeirlərində rəngli bahar çiçəklərindən sıyrılan, bütövləşən şairin də, yalnız bir tərəfi, bir rəngi var. Həyatında, əqidəsində, yaşamında bütöv olduğu qədər sevgisində də bütövdür. Onun sevgi şeirlərinə ümumilikdə nəzər salanda sənə elə gəlir ki, illərin o tayında da, bu tayında da yazılan şeirlərin hamısının ünvanı yalnız bir qatardır:

*İkinci, üçüncü sevgilər aman,
Solğun kölgəsiymiş ilk məhəbbətin.*

Bu "Sən" ömrünün onunla qoşa addımlayan, ona sevgi, sevinc, övlad bəxş edən qatardır. O qadın ki, boyunu boyuna, soyunu soyuna, huyunu huyuna, hətta simasını simasına bənzədə-bənzədə "çiçək yaşında", "istək yaşında", "kövrək yaşında", "mələk yaşında", "ürək yaşında" şairin sirdaşı, həmdemidir:

"İki kəlmə" -

və yaxud

Sabir Rüstəmxanlı yaradıcılığında sevgi şeirləri...

*Sevgi yaşayır, ilin fərqi yox,
Könlüm səmindirsə dilin fərqi yox,
Sənəmdə, sənəndə, gəlin, fərqi yox,
Ürək yaşındasan, yaşım demə!*

Xanımına, sevdiyinə, məhrəminə "qürurum" deyə xitab etmək ədəbiyyat tarixində yenilikdir. Qədim türk dastanlarında xaqanların qadına verdiyi ali dəyəri, Tanrıya dünyanı və insanları yaratması üçün fikir və ilham verən "Ağ Ana" adının zirvəsini, qadının göyün yeddinci qatında yeri olduğunu, qaranlıq yararaq göydən enən mavi bir işıqdan yarandığının inam məbədini Rüstəmxanlı yaradıcılığında görürük:

*...Torpaq üzü göylərə yaşayır,
Üzü göyə, Allaha...
Mən də adi torpağam,
Üzü sənyəm hər an.*

Və bu şeirlərdə sevgidə pay, ömürdə say həyat yoldaşını görürük...

Sənə qovuşdum
Və
Həyatımda ilk dəfə əsl xoşbəxtliyi -
İnsan, dost, ər, sevgili xoşbəxtliyin
gördüm!

Bundan böyük sevgi, bundan səmimi ər etirafı olardı?!...

* * *

Sabir Rüstəmxanlı yaradıcılığı nə qədər fatalizmədən uzaq olsa, reallığa söykənsə də, onun romantik hissələri özində ehtiva edən, insan təfəkkürünü aşan, introspeksiya qabiliyyəti o qədər qəbəri qəbəri ki, istər-istəməz ondakı impressionizmə inanır, heyran qalır:

*Ayrıltığın küləkləri
Soyudacaq könlümüzi
Biz istəsək-istəməsək.*

Və yaxud:

*Qızıl boyunbağın qızıl qanındı,
Soyuq göz yaşındı qolbağın üstə.*

Bu gün özü qaynağa, örməyə çevrilən Rüstəmxanlı poeziyası da şifahi ədəbiyyatımızdan köz götürüb. Onun gəncliyində yazdığı şeirlərə diqqət edək:

*Günəş işığını əndarər yərə,
Cücərən otların üzünə vurmaz.
Göllər güzgüsünü tutar göylərə,
Qızıl buludların üzünə vurmaz.*

Burada sevgisindən əfv diləyən şair il-tifata bədii peyzajla başlayır. Deməli, bu məqamda da Vətən, torpaq yetir dadına.

*Sənintək gözəllər belə günahı,
Məntək günahkarın üzünə vurmaz.*

Klassik qoşma bölgülü bu nümunənin özündə də bir Rüstəmxanlı izi, möhürü var.

*Çətindir bir ömür qurban etmək,
Sən bu etibarla fəryadsan, ahsan!
Öz yatmış baxtını oyadacaysan,
Məni məzardan da oyadacaysan!*

Bu ömək məni özüməndə alsa da, heç bir şərh verə bilmədim. Və bu bəndərdə düşüdüklərimi üroyimdə gizlədərək, oxucu ixtiyarına verirəm...

"Gəl" yeddihecalı şeiri beş bəndədən ibarətdir. Şeir klassik (aaab) qafiyəyə riayət etsə də, özəlliyi var; hər bir bəndə sanki bayatı üstünə biçilib - bitkin, altpapılı, məna kəsb edən. Və aşağıdakı bəndə diqqət edək:

*Ha uzaqlaş, ha gizlən,
Düşməmə ha həvəsəndən,
Mən ki atəspərəstəm,
Oduna qalanım, gəl!*

Şair qaynar, sevgi dolu illərdə yazdığı şeirlərin çoxunda (həm də çağırış, inam dolu şeirlərinin) "atəspərəstəm" deyir.

*Biz iki atəspərəstəz diz çökdük üzü odu,
"Alış, ocağım, alış!"
Dodaqaltı yalvardın.*

* * *

Bu gün çoxlarının modern, postmodern adı altında çılpaq şeirlər yazdığının şahidiyik. Əslində poeziyada belə nümunələr qədim zamandan yer alıb. Bu qəbıldən şeirlər Sabir Rüstəmxanlı yaradıcılığında da geridə qalmayıb. Gəncliyinin qaynar, odlulovlu, bir yərə sığışmayan çağlarında, hiss etdiklərini varaqdan gizlədə bilmədiyi, sevginin ilahi qatında cilvoləndiyi, sevgililərin iki can bir qəlb olduğu məqamları elə ustahla, pərdəli şəkildə misralara çevirir ki, oxucu orada baş verənləri eşitsə, hiss et-

sə də görmür (oxucu, "Kozettanın otağında girmək məhrəm deyil!").

*Bu qılınc, bu da ki əbədi qım,
Bu döyüş - bəşərin qansız qırğım,
Bu yara öldürməz, saxla sarğım,
Yaranı çiçəktək qoxlar bu gecə.*

Və yaxud:

*Buludtək yayılıb qara saçları,
Yeni rəng çəkəndə bətlərlərimə,
Tək Allah şahiddir, həyəcanımdan...
Gizlincə süzülən göz yaşlarıma.*

* * *

"Sənsənmi" şeirində qadın gözəlliyi vəsf edilir:

*Ağ marmarın üstündə çiçəyi burmunda nar,
Önündə diz çökərdi Mitlosu veneralar.
Çöla çıxsan, çiçəklər dalınca yürüyərdi,
Baxışından utamb, ulduzlar ariyərdi.*

Başqa bir şeirində də bu qəbıldən olan nümunəyə diqqət edək:

*İndi sən yuxudasan,
Hörülüb kirpiklərin...*

Və yaxud:

*İki sahsizlə ünvan min sir ilə çağlarmı,
Sanki Günəş tutulub qara saçlar altında.*

Bu örnəklərdən də görürük ki, şair klassik ədəbiyyatdan gələn epitetlərlə bəzəmiş şeirini, onun öz gözəllik naxışları var, bu naxışlar isə gələcəkdə yazılacaq şeirlərin böyüyünə çevriləcək.

ayrılıq

* * *

*Ey bayram axşamı yalqız qalan kəs,
Bir şam yandırarsan adıma mənim.
Bizim bu həsrətin yanğısı sönməz,
Tonqallar alışıq oduma mənim...*

Misraları örnek olan bu şeiri gənclik illərində yazıb şair. Bayram axşamında tənha qalan kəsə - sevgilisinə və bütün tənhalara; sənə, mənə, ona... Bu misra bayram gecəsi tənha qalanların ürək təpəri idi... illər keçəndən, şair dolğunlaşandan, müdrikləşəndən sonra isə özü təpər gəzdi - şeirlərində, misralarında, söndə, məndə... -

*Axı bu gün bayramdır,
Qoyma məni təklənim,*

- dedi. Və illər şairi o qədər sınaq mənəşində cillaladı, təmizlədi ki -

*Hər harayım bir əzan,
Hər şeirim bir yasındı!*

- deyənə,

*Sənsiz Allah da gözümdən düşürsə,
Nəyimə gərəkdir yerin insanı?!*

- söyləyəne qədər...

* * *

Yardımlıdan bir dostum var, onunla söhbətimdə soruşdum ki, Yardımlı sənincün nə deməkdir? "Yardımlı mənimçün sevgidir, halallıqdır, düzlükdür, cəsarətdir, inamdır, sadəlikdir, saflıqdır Sabir Rüstəm-xanlıdır!" - dedi. Cavab nə qədər qısa olsa da, bütün müsbət keyfiyyətləri, insanı dəyərləri özündə ehtiva etdirirdi. Bu epitetlərin fonunda Sabir Rüstəm-xanlı şəxsiyyətinə yol alan sevgi işığı məhz öz kölgəsindən rişələnirdi, "çıraq dibinə işıq salmaz" stereotiplərini darmadağın edərək...

Doğulub-böyüdüyü Yardımlıya - onun gözəlliyinə, kökü sevgi, köməci torpaq, Vətən olan diyara öz qələmində - Sabir Rüstəm-xanlı misralarında baxaq:

*Qolların ağappaq
Yardımlı yollarıdı -
Belimə dolansa uçaram!
...Balaca bir Vətənsən
Burda mənimlə qoşa.
Ayağım hüdrəyəndə
Gərək səndən yapışam.*

Sevgi Vətən olur, Vətən sevgiləşir! Sevgiyə və Vətənə verilən dəyər bundan böyük olardı mı?

*Şəhərə atdığı birinci addım,
Sevgidən qaçdığı ilk qədəm oldu.*

Bir həqiqətdən də uzaqlaşmıyaq, bu saf sevgi, insanlara, bəşəriyyətə inam, entu-

ziəm məhz ucqar rayonun, ucqar bir kəndində boy vermişdi...

Əvvəllər bir şeir yazmışdım, belə bir misrası vardı: "səni elə sevirməm, qürbətə vətən kimi!" Mənə elə gəlmişdi ki, yeni fikir demişəm, Vətən boyda qürurlanmışdım da... Və böyük şairimizin illər öncə yazdığı, ürək çırpıntılarının vətən-vətən misralara düzülüyü şeirlərini görəndə (yanıldığı-mı hiss etsəm də) qürurum qabardı:

*Səni Vətənə bənzədirəm,
Hara getsəm döndüyüm!*

Və yaxud:

*Tərimlə sulanan torpağım kimi,
Qanımla boyanan bayrağım kimi,
Günəşdən pay gələn çırağım kimi,
Sənə tapınmaqdan yorulmadım heç!*

O, Vətənin torpağında addımlamaq, qar kimi təmiz havasında qar çəməninə hamıdan öncə çığır salmaq (çağdaş ədəbiyyata saldığı ən qalıcı çığır kimi) da poetik idi:

*Səhər addımmla çıxıb birinci,
Qışın qar donunu qayçılayıram.*

Və bu poetika həm o qədər sadə, həm də o qədər ezoterik idi ki, siyasi fəaliyyətdə ictimai təbəqələri bir araya gətirmək bacarığı kimi, ədəbiyyatda da oxucu fərqliliyini ortaq məxrəcdə birləşdirmək ustalığı idi.

*Dəğ mavi qartaldı, duman qanadı,
Laləni köksümə sıxdım, qanadı!*

Bödi dilin gücü insanı heyretləndirməyə bilmir. Daha bir örnəyə diqqət edək:

*Yenə də səhər çağı çıxmısan yola,
Yuxudan oyatdın əzan səsin.*

Bu ədəbi və fəlsəfi priyomlarda ustalıq aforizm-aforizm vərəqlərə, vərəqlərdən kitablara və oxucu şüurlarına səpələndi:

"Günüm ağarmamış, ağardı saçlar",

yaxud:

*"Qəlbində bir bəndə sevgisi yoxsa,
İlahi sevgisi bir uydurmadır".*

Və yaxud:

*Özün bilirsən ki, sevincə dözmək,
Kədərə dözməkdən asan deyildir.*

"İki kəlmə" bircə udum bulaq suyu kimi içildi. Sevdik, sevidik, ayrılıqı daddıq, vüsala çatdıq ikicə kəlmədə və ən sadıq sevgilimizin elə söz olacağına inandıq. Həm də Sabir Rüstəm-xanlı sözü...

*Harda olsan, mənə çatmasa əlin.
Bir misramı pıçıldarsan,
Dünya durduqca,
Sözüm olacaq ən sadıq sevgilin...*